

Wprowadzenie

Przekształcenia struktur osadniczych i społeczno-gospodarczych, jakie mają miejsce w wyniku suburbanizacji, zachodzą w najbliższym otoczeniu miast i są wynikiem ich ekonomicznego oddziaływania. Dotyczy to szczególnie miast dużych, w tym stolic regionów. Przy tym suburbanizacja w literaturze często traktowana jest jako zjawisko nieuchronne, tj. kolejna faza rozwoju w szerszym procesie urbanizacji. Jednak pomimo bardzo dużej już liczby badań, objaśnienie wielu cech procesu suburbanizacji jest wciąż trudne. Tymczasem procesy te powodują istotne problemy o znaczeniu lokalnym i regionalnym, a ich łączna suma wpływa znacząco na rozwój całego kraju. Suburbanizacja między innymi przyczynia się do powstawania chaosu przestrzennego oraz generuje wysokie koszty ekonomiczne (np. związane z transportem, infrastrukturą komunalną), straty społeczne (np. zdrowotne, utrata tożsamości lokalnej) i środowiskowe (związane z nieodwracalnym przekształceniem przestrzeni, czy zanieczyszczeniem środowiska, w tym szczególnie niską emisją). Suburbanizacja to jednak także potencjalna szansa, nie zawsze dostrzegana i wykorzystywana, na współpracę w zakresie ponadlokalnego podejścia do polityki rozwoju.

W monografii omówiono rolę procesu suburbanizacji w kształtowaniu otoczenia miast w Polsce, ukazano dotychczasowe kierunki zmian, a także główne tendencje badawcze. Jak wspomniano, suburbanizacja jest względnie dobrze rozpoznana w polskiej literaturze naukowej – zwłaszcza pod względem społeczno-demograficznym, funkcjonalno-gospodarczym i morfologiczno-urbanistycznym, jednak wciąż zbyt mało jest propozycji prowadzenia kompleksowych i syntetycznych badań, obejmujących szersze spektrum zagadnień, w tym poszukiwania relacji pomiędzy różnymi grupami czynników i procesów.

Na tym tle cele przedstawionej publikacji można sformułować na czterech poziomach dokonywanych przez autorów analiz naukowych:

- krytyczna analiza piśmiennictwa z zakresu suburbanizacji, szczególnie wskazująca na specyfikę tego procesu zarówno w Polsce, jak też szerzej w Europie Środkowo-Wschodniej;
- przegląd kosztów i strat związanych z suburbanizacją – zarówno na podstawie literatury przedmiotu, jak i dokonanych badań autorskich przeprowadzonych na potrzeby publikacji;

- określenie optymalnych kierunków związanych ze stosowaniem narzędzi polityki przestrzennej na obszarach poddanych suburbanizacji oraz ich krytyczna ocena;
- analiza studiów przypadku w kontekście wykorzystania narzędzi planistycznych, strategicznych, finansowych i związanych ze współpracą.

Publikacja ma na celu wskazanie i zdefiniowanie głównych wyzwań dla polityki rozwoju, jakie wynikają z analizy procesu suburbanizacji w Polsce oraz zaproponowanie rekomendacji dla polityki rozwoju (w tym polityki miejskiej) w skali lokalnej i regionalnej. W rozdziale 1 dokonano przeglądu literatury dotyczącej problematyki suburbanizacji. Zdefiniowano, z punktu widzenia podejść różnych dyscyplin naukowych, jak można rozumieć suburbanizację i czym wyróżnia się ten proces w Europie, szczególnie w państwach postkomunistycznych. Autorki (Aleksandra Jadach-Sepiolo i Paulina Legutko-Kobus) starają się także określić cechy suburbiów, ze wskazaniem tych charakterystycznych dla Polski.

Rozdział 2 (kluczowy z perspektywy całej monografii, przygotowany przez Przemysława Śleszyńskiego) zawiera propozycję delimitacji i klasyfikacji gmin podmiejskich. Wyróżniono pięć klas stref podmiejskich, które skupiają 601 gmin wokół 222 miast rdzeniowych. Szczególną uwagę należy zwrócić na tzw. wielką piątkę, czyli rdzenie pięciu najlepiej rozwiniętych obszarów metropolitalnych (Warszawa oraz Kraków, Poznań, Trójmiasto i Wrocław). Dokonano następnie analizy uwarunkowań związanych z prowadzeniem polityki przestrzennej w tych gminach. Zagadnienie to kontynuowano w rozdziale 3 (przygotowanym przez Macieja J. Nowaka, Przemysława Śleszyńskiego i Małgorzatę Błaszkę). Zawiera on analizę lokalnych narzędzi polityki przestrzennej w gminach wokół ‘wielkiej piątki’ – przede wszystkim miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Podjęto próbę wskazania, które postanowienia planów miejscowych powinny stanowić szczególny punkt odniesienia przy weryfikacji polityk przestrzennych w kontekście suburbanizacji. Z perspektywy przedstawionej koncepcji zweryfikowano treść planów miejscowych, a także zamieszczono szersze studia przypadków.

W rozdziale 4 (przygotowanym przez Piotra Lityńskiego i Artura Hołuja) przedstawiono problematykę ekonomicznych konsekwencji żywiolowej suburbanizacji. Zwrócono w nim uwagę na efekty zewnętrzne w gospodarce przestrzennej. W rozdziale podjęto próbę oceny żywiolowej suburbanizacji opartą na wskaźnikach morfologicznych (gęstość, ciągłość, koncentracja) oraz próbę porównania suburbanizacji o charakterze zwartym z suburbanizacją nieuporządkowaną przestrzennie (z wykorzystaniem standaryzowanej różnicy średnich). Ostatnia część rozdziału porusza problematykę efektywności transportu i budżetów jednostek samorządu lokalnego.

Na zakończenie sformułowano wyzwania oraz rekomendacje dla polityki rozwoju i przestrzennej oraz zaproponowano kilka nowych ujęć problematyki suburbanizacji, w tym możliwe dalsze kierunki badawcze. Monografia bowiem z pewnością nie wyczerpuje wszystkich zagadnień, związanych z procesami zachodzącymi w otoczeniu miast – przyrodniczych, społecznych, gospodarczych, czy z zakresu zarządzania. Autorzy wyrażają zatem nadzieję, że przedstawiane zagadnienia nie tylko powiększą istniejącą wiedzę na temat suburbanizacji, ale że staną się także bodźcem do dyskusji i inspiracją dla kolejnych badań.